
KÂTİP RÜSTEMZÂDE ABDÜLHAMİD EFENDİ’NİN MEKTUPLARI (1924-1966)

The Letters of Kâtip Rüstemezâde Abdülhamid Efendi (1924-1966)

Mevlüt KAYA¹

Geliş: 10.05.2017 / Kabul: 04.10.2017

DOI: 10.29029/busbed.311426

Öz

Tarih yazımına önemli katkılar sağlayan mektuplar, ait oldukları zamanın ruhunu anlamada eşsiz bir işleve sahiptir. Mektupların içerdiği sosyoekonomik ve kültürel imgeler, geçmişin çözümlenmesine birçok gösterge ve tanıklıkla katkı sağlamaktadır. Metin içerisindeki göstergeleri yakalayarak açığa çıkarmak, tarihi-çiye geçmişi çıplak gözle yeniden yorumlama imkânı sunmaktadır. Bu çalışmada ele alınan Göreleli Kâtip Rüstemezade Abdülhamid Efendi'nin mektupları, 1924-1966 yıllarını kapsayan ve yakın dönemin sosyal koşulları hakkında fikir veren metinlerdir. Söz konusu dönemdeki geçim sorunları, insanlar arasındaki ilişkiler, hitabet biçimi, yazılı iletişim kültüründeki değişiklikler ve daha birçok konuya ışık tutması bakımından bu metinler incelemeye değer niteliktedir. Çalışma, aynı zamanda Türkiye’de 1928’deki Harf İnkılabı’nın ardından, bir kesimin yıllarca Osmanlı alfabesini kullanılmaya devam etmesine örnek teşkil eder. Abdülhamid Efendi’nin de içinde yer aldığı bu kesim, yeni Türk harflerini inkılabın hemen sonrasında öğrenmiş olsa da alışkanlıkları gereği özel yazışma, hatıra ve notlarında eski harfleri tercih etmiştir. Çalışmada da görüleceği üzere; Abdülhamid Efendi’ye ait mektuplar eski harflerle yazıldığı gibi, mektuplarda Osmanlı üslubu hâkimdir. Ancak 1924’ten 1966’ya doğru geldikçe, mektupların biçim ve muhtevasında oluşan değişiklikler de gözle görünür bir hal almıştır.

Anahtar Kelimeler: Mektuplar, Harf İnkılabı, Tarih, Askerlik, Esaret.

Abstract

The letters which contribute to historiography have a unique function to understand the spirit of the time which belong to. The socioeconomic and cultural

1 Öğretim Elemanı, Giresun Üniversitesi Eynesil K.N. MYO, mevlut.kaya@giresun.edu.tr

images which the letters contain, contribute to analysis of the history with a lot of indicators and witnesses. It offers opportunity to the historian for reinterpreting the past by the naked eye that disclosing the indicators which are in the text by catching them. The letters of Kâtip Rüstemezâde Abdülhamid Effendi from Görele which is approached in this work are the texts which including the years of 1924-1966 and giving an idea about the social conditions of the recent period. These texts in terms of flashing to the financial difficulties in talked about the period, the relationships between people, the address form, the alterations in the written communication culture and many more, are worth examining. This work also serves as a model in terms of some community continued to use Ottoman alphabet for years after The Alphabet Reform in Turkey, in 1928. This community which includes Abdülhamid Effendi, preferred the old letters in their private correspondences, memories and notes for their habits, although they learned the new Turkish letters after the reform. As will be seen in this work; as the letters which belong to Abdülhamid Effendi, have written by the old letters, also have Ottoman wording. But when drifted toward from 1924 to 1966, the changes of the forms and contents of the letters also have come to a state in sight.

Keywords: Letters, Alphabet Reform, History, Soldiery, Captivity.

I. GİRİŞ

Mektupların varlığı eski çağlara dek inmektedir. Yazılı iletişimin en eski ve en önemli araçlarından biri olan mektuplardan, yalnızca kişiler arasındaki bilgi alışverişi değil; bölgelerin, ülkelerin sosyoekonomik ve kültürel durumları hakkında veriler elde edilebilmektedir. Bunun en eski örneklerinden biri, M.Ö. 8. yüzyılda Asur kralı II. Sargon'un kendine bağlı olan Çukurova valisi Assur-sarru-uşur'a cevaben yazdığı mektuptur. Söz konusu mektup, Anadolu ile Asur arasındaki diplomatik ilişkilerin aydınlatılmasında ve bölgede yaşayan toplulukların birbiriyle kurdukları politik dengenin anlaşılmasında oldukça önemli veriler sağlamaktadır (Yıldırım, 2017: 243).

Birbiriyle yakın bağları olan kimseler arasında önemli bir iletişim aracı olarak kullanılan mektuplarda, 16. yüzyıldan itibaren bireysel duygu ve düşüncelere ağırlık verilmeye başlanmıştır. Öncesinde ise daha ziyade, gazete misyonunda olduğu kabul edilmektedir (Tuncel, 1974: 9). Mektuplar, çağlar içerisinde çeşitlenerek özel, resmi, iş, edebi vb. olmak üzere işlevlerine göre kategorilere ayrılmıştır.

Modern çağda, dünyada ve Türkiye'de okuryazar oranının yükselmesi, yaşam standartlarındaki teknik ve hukuki gelişmelerin giderek artmasıyla mektuplar, kurumlara yazılan istek, öneri ve şikâyet dilekçelerine dönüşmeye başlamıştır (Baltaoğlu, 2009: 297-310). Bilimsel pek çok girişimin ve gelişimin toplum tara-

findan bilinmeyen arka planını da mektuplardan öğrenmek mümkün olabilmektedir. Melikoff'un Türkoloji çalışmalarının aşamaları ve oluşum süreci hakkında, arkadaşlarına bilgi aktardığı mektuplar bu duruma bir örnektir ve dönemin sosyal koşullarını yansıtmaktadır (Alptekin, 2009: 105-128).

Mektuplar, ait oldukları toplumların kültürel kodlarını taşırlar. Örneğin, Doğu toplumlarının saygı, sevgi ve biat kültüründen beslenen hoca-talebe ilişkisinin durumu, geçmişteki bazı mektupların içerdiği hitabet şekline anlaşılabilmektedir. Uçman, incelediği bazı mektuplara dair değerlendirmelerinde, hoca-talebe ilişkisindeki bu değişime dikkat çekmektedir (Uçman, 1996: 202). Sefaret görevi dolayısıyla dünyanın birçok ülkesinde farklı kültürleri tanımış olan Abdülhak Hamit Tarhan'ın, görev sürecinde yakınlarına yazdığı mektuplarda bu kültürel birikimin izlerini görmek mümkündür (Koç, 2002: 86). Ziya Gökalp'ın Malta'dan kızlarına yazdığı mektuplarda, Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin sosyokültürel sorunlarına ve Türkçenin tarihsel süreçte geçirdiği aşamalara dair özgün yorumlara rastlanmaktadır. Bu mektuplar, aydın sınıfındaki bir babanın geçmiş dönemlerde çocuklarına hitabı ve davranış biçimi hakkında fikir verdiğinden, modern çağı yorumlamada yarar sağlamaktadır (Gökalp, 1974: 222-224). Yine, Abdülhak Şinasi Hisar'ın 1931 yılında Cevdet Kudret'e yazdığı mektuplardan dönemin ulusal basın sektörünün ekonomik durumu hakkında, belki de başka yerlerden öğrenilmesi mümkün olmayan bilgilere rastlanmaktadır (Hisar, 1974: 248-252). Kısacası mektuplar, her konuda kaynak olarak başvurulabilecek, nesnelğe en yakın gayriresmi materyallerdir. Çünkü mektuplar, arşivlenmek kaygısıyla yazılmadıklarından, içten ve özgün ifadeler, itiraflar taşımaktadır. Bu yönüyle mektuplar, yazılı hatıralardan daha güvenilir bir içeriğe sahiptir. Yörenin yakın tarihine ışık tutan Köseoğlu Osman'ın yazılı hatıratı üslup ve içerik bakımından bu duruma örnek teşkil etmektedir (Kaya, 2017: 58-81).

Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan Çanakkale Savaşları'nın bugüne aktarılmasında asker mektuplarının önemi oldukça büyüktür. Bu mektuplardan biri de Mustafa Kemal'in komutasındaki 57. Alay emrinde görev yaparken şehit düşmüş olan Konyalı İbrahim Ethem'in annesine yazdığı mektuptur (Arıkan, 2011: 213-243).

Çalışmanın konusunu oluşturan Göreleli Kâtip Rüstemezâde Abdülhamid Efendi'ye ait mektuplar da buraya kadar değinilen mektuplar gibi, geçmişi anlamada yarar sağlayan materyallerdir. Abdülhamid Efendi'ye ait 1924-1966 tarihleri arasında yazılmış mektupların tümü özel mektup kategorisindedir. Söz konusu dönemin tarihine, kültürüne ve sosyal koşullarına ışık tutan bu özel mektuplar, içerdiği göstergeler bakımından tarih araştırmalarına da katkı sağlar niteliktedir.

II. KÂTİP RÜSTEMZÂDE ABDÜLHAMİD EFENDİ'NİN KISA BİYOGRAFİSİ

Kafkas göçmeni ziraatçı bir sülalenin torunu olan Kâtip Rüstemezâde Abdülhamid Efendi, 1895 yılında Trabzon'un Görele² kazasına bağlı Bozcaali Köyü'nde doğmuştur. Babası Kâtip Rüstemezâde Hüsnü Efendi, annesi Görele'nin Kuşçulu Köyü'nden Uzunömeroğlu Halil'in kızı Name Hanım'dır. Abdülhamid Efendi, beş erkek kardeşin ortancasıdır. Ağabeylerinden Kasım, Çanakkale Savaşları'nda yaralanarak memlekete dönmüş, Tevfik ise Sarıkamış harekâtında dizanteriye yakalanarak yaşamını yitirmiştir. Kardeşlerinden Mehmet, yetişme çağına hastalanarak ölmüştür. Ömer ise en küçük erkek kardeşidir. Safiye ve Pakize adlı iki kız kardeşi vardır.

Abdülhamid Efendi, askerlik için Bağdat'a giderken Dicle'yi sal ile geçmiştir. Sal yolculuğu sırasında acıktıklarında, ırmak kenarındaki tarlalara yaklaşıp buğday yemişlerdir. Zor bir yolculuktur. Osmanlı'nın son dönemde artan eşkıyalık faaliyetleri, yol güvenliğini yok etmiştir. Saldakiler paralarını eşkıyalardan korumak için keselerindeki mecdiyeleri yutmuşlar, midelerinde saklamışlardır.

Askere gidinceye dek tarla-bahçe işlerinde babasına yardım eden Abdülhamid, Görele'deki eski caminin ilk imamlarından Tavacızade Hacı İbrahim'in kızı Gülizar ile nişanlıdır. Irak cephesinde görev almış, üç yılı İngiliz esaretinde olmak üzere yedi yıldan fazla askerlik yapmıştır. Askerliği başladığında önce babasını (7 Temmuz 1915), birkaç yıl sonra da annesini (1919) kaybetmiştir. Abdülhamid Efendi'nin esareti, 23 Ekim 1921 tarihinde İngiltere ile TBMM arasında imzalanan Esir Mübadelesi Antlaşması'nın ardından son bulmuştur.

Askerliği ve esareti sonrasında memlekete dönmüş, kendisini yıllarca bekleyen nişanlısı Gülizar Hanım'la evlenmiş, bu evlilikten yedi çocukları olmuştur. Abdülhamid'in artık ana-babasız bir memleket hayatı vardır. Bir süre Görele Orman İşletmesi'nde çalışmıştır. Aynı zamanda, çok sevdiği baba mesleği olan ziraatla meşgul olmuştur. Kısa zamanda çevresinde, yetiştirdiği meyvelerin çeşitliliğiyle tanınmıştır. Göreleli şair Ahmet Kaçar, Abdülhamid Efendi'nin ziraatçılığını, “o yıllarda turfanda sebze meyve olmadığından aş eren hamile bayanlar aradıkları meyve ya da sebzeyi Hamit Amca'nın bahçesinden temin ederlerdi...” (Mustafa Yazgan ile yapılan görüşme, 01.09.2016) sözleriyle ifade etmiştir.

1934'te kabul edilen Soyadı Kanunu'nun ardından, sülale unvanı olan “kâtip”ten esinlenerek “Yazgan” soyadını alan Abdülhamid Efendi, 29 Ağustos 1966 gecesi evine düşen yıldırım sonucu 71 yaşındayken yaşamını yitirmiştir. Oğullarından en büyüğü olan Celalettin Yazgan, tıp alanında Görele'nin yetiştirdiği ilk profesördür. Ayrıca Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nin radyoloji dalındaki ilk

2 Görele, 1920'den itibaren Giresun'a bağlı kaza merkezidir.

tuğgeneralidir. Celalettin Yazgan, 12 Eylül 2016'da vefat etmiştir (Şekip Yazgan ile yapılan görüşme, 10.09.2016).

Abdülhamid Efendi, zor bir askerlik ve esaret süreci geçirmiştir. 1918-1921 yılları arasında Bağdat'ta İngilizlere esir düşmüş, çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. İngilizlerle birlikte hareket eden Hint askerleri, Bağdat ve Basra'daki esir kamplarında topladığı Osmanlı askerlerini aç bırakmış, bazen kum bazense kendilerini taşıtmışlardır (Mustafa Yazgan ile yapılan görüşme, 01.09.2016). Bu zor süreçte, Abdülhamid Efendi için en önemli teselli kaynağı yazdığı ve aldığı mektuplar olmuştur. Mektup yazma alışkanlığını, askerlik ve esaretinden sonra, Cumhuriyet döneminde de Osmanlı Türkçesi ile sürdürmüştür. Yaşamının yarısına yakını Osmanlı vatandaşı olarak geçiren Abdülhamid Efendi için, eski harfler önemli bir alışkanlık haline gelmiştir. Yeni Türk harflerini 1930'lu yılların başında öğrenmiş olsa da ölümüne dek Osmanlı Türkçesi ile mektuplaşmıştır.

III. HARF İNKILABI VE ABDÜLHAMİD EFENDİ'NİN MEKTUPLARI

Yayıldıkları geniş coğrafyanın etkileriyle tarih boyunca çeşitli harfler kullanan Türklerin, kendine özgü alfabeleri Göktürk harflerinden ibarettir. İslamiyet'in kabulünden sonra Arap Alfabetini öğrenen Türk toplumu, yüzyıllarca bu alfabeyi dini anlayışlarıyla bütünleştirilmiş bir biçimde kullanmıştır. Ancak, dilin ihtiyaçları ve "muasır medeniyetler seviyesine ulaşma arzusu"nun neticesinde Cumhuriyet döneminde Latin harflerine geçilmiştir. Cumhuriyet öncesinde de Latin harflerine geçiş, devlet yetkilileri arasında sıkça tartışılmış ancak bir sonuca varılamamıştır. Bu süreç, bilhassa Alman diplomasisi tarafından ilgiyle takip edilmiş, yer yer rapor haline getirilmiştir (Çalık ve Baltaoğlu, 2001: 264-267).

Abdülhamid Efendi, 1928'deki Harf İnkılabı'ndan sonra, birkaç yıl içinde kendi imkânlarıyla yeni harfleri öğrenmiştir. Ancak resmi işlemler haricinde yeni alfabeyi kullanmamıştır. Mektuplarında, hesap işlerinde, not ve karalamalarında daima eski alışkanlığı olan Osmanlı Türkçesini tercih etmiştir.

Yeni harflere geçiş, döneminde birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Harf İnkılabı, Cumhuriyet kadrosuna göre çağdaşlaşmak, kimi kesimlere göre "garplılaşmak" ve İslam eserlerini unutturacak bir değişimdir (Uyanık ve Çam, 2014: 189-221). Bugüne dek uzayan tartışmalar, farklı kitleleri düşünce ayrılığına sürüklemiştir.

Atatürk, 19 Ağustos 1928'de Yunus Nadi'ye yeni Türk harfleriyle yazdığı bir mektup göndermiştir. Mektupta, yeni harflere toplumun uyum sağlaması için çok uzun bir zamana gerek olmadığı ve yeni harflerin kullanımına 1 Kasım 1928'den sonra kesinlikle geçileceğini belirtmişti (Bozkurt ve Bozkurt, 2009: 121). Osmanlı

alfabesi, dönemin okuryazarlarının bir kısmının vazgeçmek istemediği alışkanlık haline gelmiştir.

Yeni harflerin kabulüyle bazı okuryazarlar, kendilerini zorda hissettikleri bir sürece girmişlerdir. Sonraki yıllarda bunların bir kısmı Latin harflerini öğrenip kullanmaya başlasa da, yazılarının içeriğine yine Osmanlı üslubu hâkim olmuştur. Soyadı Kanunu ile yasaklanan birçok unvan, eski ve yeni harfli mektuplarda kullanılmaya devam edilmiştir. Ağa, hazret, hafız, paşa, hacı, hoca, bey, efendi, hanım, hanımefendi, bunların başında gelmektedir. Halkın hitabî ve söylemsel alışkanlıkları kısa sürede değişmemiştir. Abdülhamid Efendi'nin mektuplarında, inkılâplar öncesindeki söz ve üslup, inkılâplardan sonra da sürmüştür. Bu özel mektuplar her yönüyle, ait olduğu yılların koşullarından izler taşımaktadır.

IV. ABDÜLHAMİD EFENDİ'NİN MEKTUPLARI

IV. I. 1924 YILINA AİT MEKTUP

“Hu” ile başlayan ve hâl hatır soran, 27 Mayıs 1924 tarihli bu özel mektup, Abdülhamid Efendi'nin kardeşi Ömer'e, dayıları Hamid tarafından yazılmıştır. Osmanlı belge geleneğinde “Allah” lafzını simgeleyen “Hu” sözcüğü, bu mektupta olduğu gibi, çoğu mektupta 1940'lara dek devam etmiştir. Osmanlı döneminde yetişmiş ve okuma yazma öğrenmiş kişilerin üslupları Cumhuriyet yıllarında çevresel modern etkilere bağlı olarak bazı değişikliklere uğrasa da tam anlamıyla değişmemiştir. Bu durum aslında, geleneğin değişimle örtüşmemesiyle ilgilidir. Tatar, geleneği “insanların ruhlarına kazınmış gerçekler” olarak değerlendirmiştir (Tatar, 2000: 199).

Mektupta, Ömer ve Abdülhamid'in dayıları olan Hamid'in, ölen kardeşleri Hacı'yla ilgili bazı soruları ve sitemleri yer almaktadır. Hacı'nın ölme derecesinde hastalığı olduğundan habersiz olduğunu, neden onun tedavisi için birlikte hareket etme fırsatı bulamadıklarını sorgulayarak üzüntülerini dile getirmiştir. Ardından, ölen kardeşleri için üzülmemeleri yönünde bazı telkinlerde bulunmuştur. Mektubun nereden yazıldığı konusunda bir bilgi yoktur.

“Hu [Allah adıyla]

Fütüvvetli [yiğit, alçakgönüllü] yeğenim Ömer Efendi

Biraderiniz Hacı'nın vuku-u vefatı [ölümü] bizleri ve bütün hanemiz halkını mahzun ve mekdur [hüzünlü ve kederli] eylemiştir. Bunun hastalığı ne gibi bir hastalık idi? Çoktan beri yatıyor muydu? Bizlere hiçbir şey yazmadınız. Yalnız vefat eylemiş olduğunu bundan birkaç gün evvel oradan gelen adamın birisiyle haber verdiniz. Evvelce haber vermiş olsa idiniz doktora tedavi ettirmek için buraya yanımıza alır idik. Doğrusu çok ziyadesiyle müteessir olduk [üzüldük].

Allah rahmet eylesin ve geride kalan çocuklarına ve sizlere ömür berakâtı ihsan buyursun. Takdir-i ilahi böyle imiş. Siz ne yapıyorsunuz? Biraderiniz Hamit ne yapıyorlar? İnşallah iyidirler. Bizlerden sual ederseniz hamdolsun vücudumuz sıhhatte olup sizlerin de sıhhat ve afiyette olmanızı temenni etmekteyiz. Burada İbrahim ve yengeniz ve bütün hanemiz halkı cümlenize selamlar ederler. Mektup niçin yazmıyorsunuz? Ben ihtiyar oldum. Vaktim olmuyor. Sizlerden çok çok hoş ve afiyette olduğunuzu meş'ar [bildiren] mektup bekleriz. Baki [sonsuz] dua. 27 Mayıs 1340. Dayınız Hamid.”

IV. II. 1927 YILINA AİT MEKTUP

28 Ağustos 1927 tarihli bu mektup, Abdülhamid Efendi'ye, kardeşi Mehmet tarafından yazılmıştır. Mektupta kardeşi ona, kendisini arayıp sormadığı gerekçesiyle sitem etmektedir. Ayrıca bir de ölüm olayından bahsetmiş, başsağlığı ve telkinlerde bulunmuştur. Osmanlı mektup geleneği olan “ferade ferade selam”, tek tek kişi adlarına özel yazılmıştır.

Mektubun yazıldığı Ağustos ayı sonları, Görele yöresinde fındık hasadının bitmek üzere olduğu ve harmanlanmaya başladığı zamandır. Bu zamanda insanlar fındık ayıklar, kurutur ve günün büyük kısmını harmanlarda geçirmektedirler. Mektupta buna istinaden “Şimdi harmanlarda otururken tamam mektup yazmak günleri geldi. Bundan sonra da yazmazsanız o vakit artık belli olur.” şeklinde sitem edilmiştir. Yörenin en önemli geçim kaynaklarından biri olan fındığın çokluğu, zahmeti ve nasıl hasat edileceği kardeşi tarafından Abdülhamid'e sorulmaktadır. Mektuptan anlaşıldığı üzere, bundan doksan yıl önce de fındık hasadında aynı zorluklar çekilmekte, aile fertlerinin fındık hasadına katılmaları teşvik edilmektedir. Bu durum, yöredeki ailelerin kendine has sosyal yapısıyla ilgili olup kökeni, işbirliğine ve paylaşımaya dayalı üretim tarzı olan göçebe kültürüne, yaylacılık ve hayvancılığa dayanmaktadır. 1915'te Osmanlı ziraatçılığının önemli isimlerinden biri olan başmüfettiş Nişan Antreasyan, Giresun'da fındık kırma işlerinin bir aile zanaatı haline geldiğini ve halkın makineli sisteme muhalefet ederek hükümeti ikna ettiğini aktarmaktadır (Antreasyan, 1331: 73-74; Balcı ve Kaya, 2015: 39). Aşağıdaki mektupta yapılan, fındıkla ilgili sorgulamaların temeli, Antreasyan'ın 1915'teki tespitlerinden çok daha eskiye uzanan bir durumdur. Fındık, bugün olduğu gibi bir asır öncesinde de yörede sosyal yaşamın en önemli belirleyicisi olmuştur. Giresun yöresi mektuplarının çoğunda, fındığa dair önemli bilgiler yer almaktadır. Abdülhamid Efendi'ye, kardeşi Mehmet tarafından yazılan mektup şöyledir:

“Vefakâr kardeşten vefasız kardeşine

Sevgili kardeşinden Abdülhamit Efendi'ye

Bilhassa selam edip saniyen istikar-ı hatr eylerim [hatırını sorarım]. Sıhhatteyiz. Siz kardeşlerimizin de vücudunun sıhhatte olmasını cenabı vacib'ül-vücut [varlığı ebedi olan] hazretlerinden temenni ve niyaz eylerim. Üç aydan beri bize göndermiş

olduğın bir adet mektuptur. Olsun hakkın var. Bu kadar da olurmuş. Ben böyle olacak zannetmezdim. Çok görmem o zamanlarda iş zamanı idi. Şimdi harmanlarda otururken tamam mektup yazmak günleri geldi. Bundan sonra da yazmazsanız o vakit artık belli olur. Hülâsa gelelim amcamın işine. Yaz oldu ben de bilemedim. Dünyada aklıma gelmezdi. Aman siz bari daha istimal etmeyesiniz kardeşim. Lazım değil, amcamı gördüm, tabut. Aklım gitti. O halde dere kenarında yalnız, kimse de yok imiş. Allah'tan gelene razı olacağız kardeşim. Biraderim Hacı Efendi'ye selam ederim. Ömer Efendi'ye selam ederim. Çocukların cümlesine selam ederim. Kuğuzade³ Mustafa Efendi'ye selam ederim. Ayvaz oğlu Mehmet Ağa'ya selam ederim. Tavacızade Hasan Efendi'ye selam ederim. Ve Abdullah Efendi'ye selam ederim. Karaahmetzade Vahit Efendi'ye selam ederim. Mahdumu Hacı Hasan Efendi'ye selam ederim. 28 Ağustos Sene 927 Kardeşin Hacı Mehmet

[İkinci sayfa]

Validemler fındıkta zahmet çektiler mi? Herhalde çekmişlerdir. Amcamın yok idi. Emine illâ da evde. Belki amcam olsa idi o kadar zahmet çekmezlerdi. Ömer Efendi'den mektup alamaz olduk. Sen de öyle. Arkadaşların mektubu geliyor. Mektup serbest değil ama, onlar okurken biz de Mehmet ile beraber bir kenarda oturup laf ediyoruz. Arkadaşım Savangioğlu İbrahim selam eder. Yaylaoğlu İhsan selam eder ve bizim Mehmet daha ziyade selam eder. Mehmet de çok iyidir. Hasta filan değildir. Tekrar selam ederim.”

IV. III. 1945 TARİHLİ MEKTUP

Harf İnkılâbı'ndan on yedi yıl sonra, mektupların dil ve üslubundaki değişiklik fark edilmeye başlanmaktadır. Mektupların başındaki “Hu” lafzı artık kullanılmaya başlamıştır. Dualar daha kısa, selamlar daha sade bir hal almaya başlamıştır. Mektuplarda, gündelik yaşamın sorunları, giderek daha fazla yer tutmaya başlamıştır. 1945 yılında Emanetoğlu Yusuf tarafından yazılan bu mektubun muhatabı Abdülhamid'dir. Mektupta, bir fındık bahçesinden bahsedilmekle birlikte, bahçenin atıl kalmaması yönünde telkinde bulunulmuştur. Ayrıca mahsul paylaşımı hususu gündeme getirilmiş, önceden beri süren bir bölüşüm sorununun itimada dayalı bir şekilde çözüme kavuşturulması önerilmiştir. Mektup, şöyledir:

“945/2/12 Ankara

Pek muhterem Ömer Bey ve değerli Hamit Efendi kardeşim. Bugün çok kıymetli mektuplarınızı almakla ailece sevincimizi tarife imkân bulamadık. Fakat göndermiş olmakta bulunduğunuz hususi durumunuz hakkındaki iyilik haberleri bizleri büsbütün ihya etmiştir. Buna mukabildir ne kadar teşekkür etsem azdır. Her

3 Osmanlı'nın son döneminde Göreleli ayan ailelerden biri olan Kuğuzadeler, çeşitli devlet görevlerinde bulunmuşlardır. Kuğuzade Süleyman Paşa 18. yüzyılda Trabzon Valiliği görevinde bulunmuştur (Bkz. Yüksel, 2017).

daim Allah sizi başımızdan eksik etmesin. Tekrar daima acil şifalarla şen ve esen huzurlar dolu günlerde haşmedler [ululuklar] dilerim cümleye cenabı Allah'tan. Sevgili ağabeyciğim yine ricam sadece keyfine bak. Her derse gül. İmkân-ı sıhhat ve afiyetle [sağlığın elverdiği ölçüde] namazlarını kıl doktor kardeşim. Teselliye acil ihtiyacımız var. Ben sizden bekliyorum. İnşallah yakında görüşürüz. Çok kıymetli kardeşim Hamit Efendi. Mektubunuzu şimdi aldım. Kışlada mera-yı mevziyi [mevzi arazisini] bakmakla derhal cevap veriyorum. Onun için acil oldu. Kusura bakmayınız. Malum Mart ayı yakın geldi. Ayrıca bu husustaki alakanıza hürmetle teşekkür ediyorum. Meraya bunu talimatın arazisinde çıkıyor [anlaşılamayan ifade]. Ne için çıkıyor? Bana ve benim doğruluk arzularım ve ahlakça uyan bir ahlağa sahiptir kanaatindeyim. Monla [âlim] sevgili dayımız artık burada olduğum için bunları düşünmüyor ve her şeyi tamamen senin [düşük cümle]. Kendisine fazla itimad ettiğimi düşünme. Ve kararını ben kaldırıyorum. Bir zahmet bizim Aziz Karaahmet'i gör. Anahtarı ve bahçeyi alacağı gün Yunus da hazır olsun. Aynı gün Aziz ve senin ile birlikte birleştirebilirseniz çok memnun olurum. Mahsul durumu hakkında gelince de konuşabiliriz. Şu kadar ki biliyorsunuz yine başkaları gibi fındıktan başka bir şey almıyoruz. Çünkü karindeyiz. Sadece fındıktan dörtte bir verelim. Bahçeyi imar etsin tarla çıkarsın her şey onun olsun. Bir an evvel yetiştireyim diye çok acil yazdım. Bu işi sen bana görürsün. Yap kaçırma. Ömer Bey kardeşim daha acil şifalar diler, sizin haneye hürmetler ile selam eder, senin ve yavrunun gözlerinden öperim. Hamit Efendi dayımız, sizin haneyi sormuşuz, hürmetler eder, ellerinden öperim. Şekip Bey'i ve sırasıyla yeğenlerime selam ve sevgilerimizle gözlerinden öperiz. Senin de ellerinden öperiz. Çok selamlar. Acele cevap beklerim sevgilerimle. Kardeşiniz Yusuf Emanetoğlu.”

IV. IV. 1949 TARİHLİ MEKTUP

Mektup, Abdülhamid Efendi'ye Trabzon Sürmene'deki arkadaşı İbrahim tarafından yollanmıştır. Mektuptaki tarihlere bakıldığında, mektubun bir günde Sürmene'den Görele'ye ulaştığı anlaşılmaktadır. Mektuplar motorlu kayıklarla gönderildiğinden, iki kaza arasındaki yüz kilometrelik mesafe gününbirlik mektup gönderimine uygundur. Bazen mektuplar motora yetiştirilememekte, bazen de mektubun alıcısı motora gelmediğinden mektup geri gitmektedir. Bu durum taraflar arasında, bir sonraki mektupta anlatılmaktadır. 1949 tarihli bu mektubun içeriğinde, fındık kabuğu, zeytin, kereste ve macun gibi ticari ürünlerden de bahsediliyor olması, Osmanlı'dan Cumhuriyetin ilerleyen yıllarına doğru, mektuplarda giderek duygudan ziyade gündelik işlere ağırlık verilmeye başlandığını göstermektedir:

“22/10/949

Aziz kardeşim Hamit Efendi

21/10/949 tarihli kıymetli mektubunuzu aldım. Dünyalar kadar memnun oldum kardeşim. Mektubunuzu bizim Mahmud'un oğlu bana getirdi. Çünkü gece saat

on birde motor gelmişti. Onun için, ben çarşıda değildim. Bir sepet ile bir torba mektupla beraber getirdiler. Fazla gezen motor gece boşaltılarak hemen dönmüştü. Sabahleyin çarşıya indim. Sepet ile torbayı getiren adamı buldum. O da almadı mektupları. Makineyi motoru sordum. Motor [motorlu kayak] gitti dedi. Onun için mektup ile torbayı posta ile göndermeye mecbur kaldım. Çok teşekkürler ederim. Zahmet ettiniz. Daha ne âlemdesiniz? İnşallah afiyettesiniz. Allah afiyet ihsan buyursun. Kardeşim, yengem, onlar nasıldır? Çocuklar iyi midir? Bizden sual ederseniz hamdolsun biz iyiyiz. Niyazi ise Bursa'da. Gelip gidiyor çok rahattır. Bilhassa onun orda yalnız olması bizi üzüyor. Ne yapayım. Kendi düşen ağlamaz. Kendi kendine yaptı. Ona nasihat para etmez. O kadar dedim. Oğlum seni veririz bir yemekhaneye, sonraya başka yere verirler dedimse de çare edemedim. Hamit Efendi kardeşim hastahaneye kalkmıştı. Orada içecek suyu kalmamıştı. Onun için ne yapsa yeri. Faide etmedi. Şimdi gayret ediyor buraya gelmeye. Bakalım inşallah beğenir de gelir. Niyazi şimdi çok iyidir. Yani Sürmene'nin havası ona çok iyi geldi. Hamit Efendi fotoğraf göndereceğim birini Hasan Usta'ya ver biri de sende duracak. Fotoğraf biraz zayıftır ama ne yapalım. Çocuk kendisi düzeltmedi gitti sonra. Hamit Efendi Mustafa Donut'tan söylemişdik değirmi. Bize gönderecekleri macun kaç kuruş ise göndersin. Parasını göndereyim. Bu kadar motorlar gidip geliyor. Yakında Ahmet, Asım buraya gelecek. Halil İbrahim gelecek. Onun motoruna git sen, ben burada parasını veririm. Kendisine çok selam söyle unutmasın. Ahmet, Asım da geliyorlar. Niçin keresteleri getirmiyor. Kendisine söyle, gelirse fındık kabuğunu unutmasın. On çuval kadar bize fındık kabuğu getirsin.

Hamit Efendi herhalde Mustafa Donut'a yazdığımı unutmasın. Gönder, yahud kalıpları sen göndersen ben burada olur taşıdırım. Kardeşim sonra Hasan usta buraya ailesiyle beraber geldiler. Sizi de bekliyorduk. Hiç gelmediniz. Hemşiren diyor, bekliyorum, gelsinler. Cümlemenize mahsusan kendi selamı vardır. Çocukların gözlerinden öper. Nuray, oğlumuz Mustafa cümlelenizin ellerinden öperler. Yenge hanıma selam söyle. Çocukların gözlerinden öperim. İbrahim, Yusuf Efendi, Ali Efendi, Hasan Usta'ya, Mustafa Donut'a, Şakir Efendi cümlesine selamlarımı tebliğ edesiniz. İşte bu kadar Hamit Efendi. Bu sene zeytin zamanı bir tekne gönderirsiniz buradan tuzlar sana gönderirim olmaz mı? Kardeşim. İşte bu kadar. Mektuba son verir hürmetlerimi sunarım. Ve hitam.

Kardeşiniz İbrahim.

Niyazi'nin cümle arkadaşlarına selamları vardır. Kendisi Sürmene'dedir.”

IV. V. 1960 TARİHLİ MEKTUP

1960'da Abdülhamid Efendi'ye gelen bu mektubu, Sürmene'deki arkadaşı İbrahim yazmış, hasta kızkardeşinin ve ev halkının sağlık durumlarını sormuştur. Mektupta, hayat pahalılığından şikâyet eden İbrahim, bazı gıda maddelerine dair fiyatları da aktarmıştır. Bu fiyatlar birbirileriyle ve bugünkü gıda piyasasıyla

mukayese edildiğinde, 1960’larda yöredeki yaşam standartlarının ne denli zor ve dengesiz olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Sürmene’de beş kilo yağ ile iki adet yumurtanın fiyatı birbirine çok yakındır. Bu durum, yörede yumurta üretiminin oldukça kısıtlı olduğunu düşündürmektedir.

Mektupta İbrahim, Abdülhamid’e kardeşinin neden hapse mahkûm olduğunu sormakta ve buna dair üzüntülerini dile getirmektedir. Ardından, selam ve adresini yazarak mektubunu bitirmiştir:

“25/3/960

Sevgili kardeşim Hamit Efendi

4/3/960 tarihli mektubunuzu 18/3/960’da aldım. Çok sevindim ve memnun oldum. Her zaman böyle sevgili mektubunuza nail olsak daha ziyade memnun oluruz. Kardeşim mektubunuzda, on on beş gün seyahat ettiniz çok iyi yaptınız. Hemşirenin hastalığına üzüldük. Acaba şimdi nasıldır? İnşallah afiyettedir. Hamit Efendi kardeşim ben de Ramazan-ı şerifin bir haftasından sonra on beş gündür yatıyorum. Fakat hamdolsun orucu bozmadım. Namazı da kıldım. Yalnız teravih namazına gidemedim çok. Cami-i şerif on beş dakika olduğu için gidemiyorum. Burası mahrumiyet yeridir. Bir şişe güllü namaz yağı 9-on lira, bir yağ penci [beş kilosu] 40 kuruş, bir tek yumurta yirmi beş kuruş. Böyle yere alışılır mı kardeşim iş böyle. Hemşiren şimdi iyidir, çocuklar hep ellerinizden öperler. Niyazi, Kamile ellerinden öperler. Ömer Bey arz-ı hürmetler eder. Ailesi hanıma selamlar ederiz. Hemşirem hemşirenin hastalığına çok üzüldü. Nasıl olup olmadığını bize de yazsın diyor. Şekib’e [Abdülhamid’in babası], geline [Şekib’in hanımına] selamlar eder, çocukların gözlerinden öperim. Bacıma çok selam eder gözlerinden öperiz. Hamit Efendi, Ömer kardeşinin mahkûmiyeti neden dolayı lütfen bildir. Çok üzüldüm. Kendisine çok selamlar söyle. Niyazi gözlerinden öper. Allah kurtarsın. İşi yoktur. Mektubuma son verirken tekrar cümlelizin gözlerinden öperim. Allaha emanet olunuz aziz kardeşim. Hamit Efendi kardeşim bana yaz gönder dönecek zaman. Bir adres gönder. PTT Akıllı İbrahim Yalman’dan adres yoktur yaz gönder ben buradan alırım. İbrahim”

IV. VI. 1966 TARİHLİ MEKTUP

1966 tarihinde, arkadaşı Emanetoğlu Yusuf’tan aldığı bu mektup, Abdülhamid Efendi’nin ölmeden önce aldığı son mektuptur. Mektup, öncekilere nazaran maddi kaygılar doğrultusunda hazırlanmış, duygu temelli değil, “iş” temelli olan bir istek mektubudur. Abdülhamid Efendi’ye gelen mektuplar arasında bu yönüyle ayrı bir yere sahiptir. Mektupta arkadaşı Yusuf, Abdülhamid Efendi’den bir arazi üzerindeki marabalık hususunda aracılık etmesini talep etmiştir. Yörede “marabacılık” veya “yarıcılık” diye bilinen sistem, mahsul ve emek bölüşümü bakımından Türkiye’nin diğer bölgelerinden daha farklı olagelmıştır. Fındık bahçesinde standart bir köy

evinde kalan yarıcı/maraba aile, bahçenin bakım ve hasadı ile ilgilenir ve kar payı en baştaki anlaşmaya dayalı olarak bölüşülür. Genellikle gelirin yarısı marabaya verilmektedir. Ürün ve gelir çokluğu ile emek yoğunluğu arasındaki orantıya göre, marabanın payı yer yer gelirin üçte birine kadar düşebilmektedir. Maraba seçiminde en önemli husus ise, güvendir. Çünkü bahçe veya mal sahibi marabayı takip etmede zorlanır. Başkasına takip ettirmek de oldukça zordur. Ancak yine de mecburiyetten doğan bir sonuç olarak ikinci yol tercih edilmektedir. Bir köyde, hakkından fazlasını talep eden veya mal kaçıran maraba, çevrede tanındığından başka bir köyde marabalık yapamamaktadır.

Mektupta, marabayı tanımaya, anlamaya dair kaygı ve düşüncelerini önplana çıkararak Abdülhamid Efendi'yi yönlendirmeye çalışan arkadaşı, mektubun sonunda tanıdıklarına selam göndererek cevap bekleme aşamasına geçmiştir. Mektupta dikkat çeken bir husus ise giriş kısmında Latin harflerinin kullanılmış olmasıdır. Abdülhamid Efendi gibi mektuplaştığı arkadaşları da yeni harfleri öğrenmiş olmakla birlikte, resmi işlemler dışında Osmanlı Türkçesini kullanmıştır:

“22/2/1966

Çok kıymetli ağabeyim Hamit Efendi. Bundan birkaç gün önce bir mektup yazmış manada hakkında ricada bulunmuştum. Dün bizim Mahmut ağabeyim ve Aziz Karaahmet'ten aldığım birbirine aksi mektuplar, şaşırtmaca durumu memlekette en fazla itimat ettiğim bir kimse ve bir kardeş olarak şu şekilde sana bildirmeye mecbur kaldım. Kardeşim bunalan yılana sarılır derler. Ben sana peşin olarak evvela şu bahada bulunurum. Bunlardan aldığım mektupları alır almaz oku ve zahmet olmazsa mektubumu ayır benim hatırım için Kuşçulu'ya⁴ kadar git. Fakat hiç çaktırma. Bir yerden gelirken uğramış gibi yap ve bir şeyden haberiniz yokmuş gibi araziye bir gez. Marabası kimdir? Ne maksadı var ve nasıl bir adamdır? Bu cihetle konuşmalarından anlarsın. Bana yarar mı yaramaz mı, bu hususta ne gibi bir kanata varacaksın. Fakat kardeşim tamamen meseleyi iki tarafı da düşünmeden mütalaa et. Adamın gerçek durumunu acele bana bildir. Yani bu adam benim için anlamını bildiren. Bana faydeli ve yar olabilir mi, bu noktadaki kanaatini hiçbir tarafı düşünmeden bana bildir. İkinci bir ricam ise bu mektubu ve resimleri Ömer Bey Ağabey'den başka bir kimse bilmesin aramızda kalsın. Çok rica ederim. Ne de olsa kötü de olsa kardeşidir. Fakat siz daha iyi takdir edersiniz. Kulağına gidip gücenmesin. Benim kanaatimi de yazayım. Bu marabanın geçen seneki sözlerinden ve hareketlerinden muhtevit [davranış ve sözlerinin tümünden] arlandım ise de Mahmut'un yazdıklarına da pek ihtimal vermiyorum. Fakat siz her iki mektubu okuyarak adamın kendisini de habersiz gelerek dinlersiniz. Getireceğiniz kanaat benim için en doğru bir karar vermemi sağlamış olacaktır. Malum-u alfiniz [çok iyi tanıdığınız] bu kardeşinizi iyi bilirsiniz ki hatalı ve haksız ise düşünmem ve

4 Kuşçulu, Görele'nin sahil köylerinden biridir.

haksızlığa da tahammül edemem. Vakit geçmeden bu işin neticesini alıp bana bildirmenizi ve her iki mektubu da bana aynen iade etmenizi sizden kardeşlik, insanîyet ve vicdan namına rica ediyorum. İnşallah tanrı izin verirse birkaç ay sonra biz de gelirik. Daha iyi kucaklaşır konuşuruz. Bendeniz size ve hemşirelerine ayrı ayrı hürmetler eder selamlarını sunar. Ben de yeğenlerimizle birlikte büyükerin ellerinden yavruların gözlerinden öper, gelin hanıma sevgilerini yollar, ayrıca tekrar Şekip Bey yeğenimin gözlerinden hasretle öper hayır ile sıhhat ve saadetler dilerken selamlarımızı yollarız. Şen ve esen kalınız. Kardeşiniz Yusuf Emanetoğlu.

Acele cevabını rica eder, meselenin üç kardeş aramızda bir sır olarak kalmasını bilhassa dilerim.”

V. SONUÇ

Görelili Rüstemzade Abdülhamid Efendi, 1915-1924 yılları arasında hem askerlik yapmış hem de İngilizlere esir düşmüştür. Askerliğinin ilk yılında babası vefat etmiş, Abdülhamid Efendi ise bu kötü haberi askerlik dönüşünde almıştır. Babasının vefatından üç yıl sonra annesini kaybetmiş, ancak askerde olduğundan ötürü yine bu haber kendisine verilmemiştir. Kars'ta askerlik yapmakta olan ağabeyi Tevfik de aynı süreçte Erzurum-Horasan'da şehit olmuş, Abdülhamid Efendi uzun yıllar ağabeyinden haber sormuş, ancak hiç bir bilgi alamamıştır. Abdülhamid Efendi'nin esaret hayatı 23 Ekim 1921 tarihinde İngiltere ile TBMM arasında imzalanan Esir Mübadelesi Antlaşması'yla sonlanmıştır.

Osmanlı'nın son döneminde, bilhassa 1914-1922 yılları arasında, genel savaş durumunun yurt içinde yarattığı kargaşa atmosferinde ve ülkeler arasındaki siyasi krizlerin had safhada olduğu süreçte Abdülhamid Efendi askerlik görevini ifa etmiştir. Bu zorlu süreçte, Osmanlı askerinin azim ve kararlılığı bir bütünlük içerisinde incelendiğinde; her koşulda ailesine dahi sorunlarını yansıtmadan emperyalizmin saldırılarına karşı bir set oluşturan, “vatan” mefhumunu her şeyin üstünde tutan bir gönüllü asker profili ortaya çıkmaktadır. Esasen, Abdülhamid Efendi'nin askerlik sürecinde askerlikle ve memleketindeki akraba ve yakınlarıyla ilgili olumsuz olayların kendisine yansıtılmamasının altında da yakınlarının fedakârlığı ve vatanseverliği yatmaktadır. Rus işgali sürecinde memleketinde birçok zulüm ve katliamların gerçekleşmesi onu tedirgin ve kaygılı bir askerlik sürecine mecbur bırakmıştır. Ancak ailesine ve Rus mezalimine endeksli kaygıları, onun “vatan” idealinin önüne geçememiştir. Bunu, yazdığı mektuplar kadar, askerlik sonrasındaki yaşamında çocuklarını askerliğe ve eğitime yönlendirmesinden ve esaretten kurtulduktan sonra devlet kurumlarından şahsi menfaatlerine dayalı herhangi bir talepte bulunmayarak fukara hayatını sürdürmesinden anlayabilmek mümkündür.

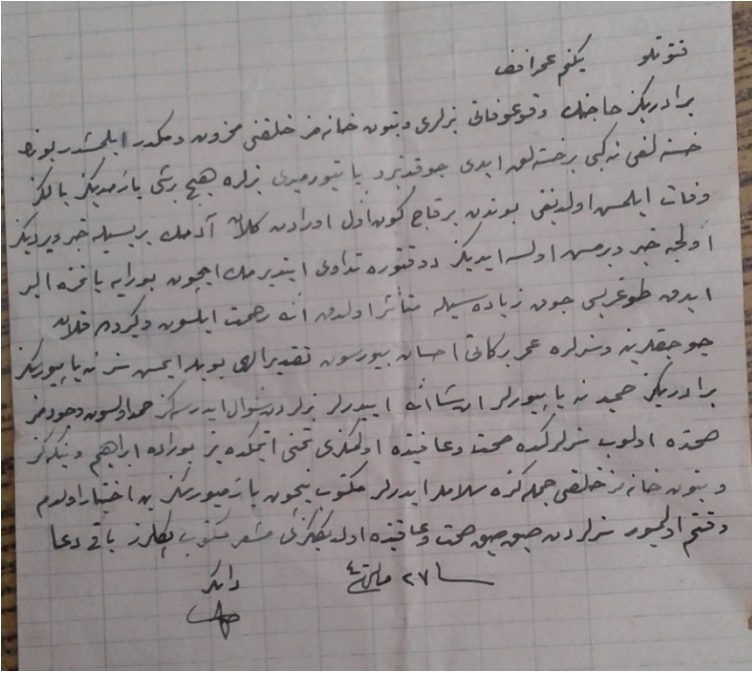
KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Turan (2009), *Prof. İrene Melikoff'un Ardından, İnceleme-Son Yazıları-Mektuplar*, İstanbul, Demos Yayıncılık.
- ANTREASYAN, Nişan (1331), *Fındık Ziraati ve Ticareti*, İstanbul, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- ARIKAN, Mustafa (2011), "Bir Çanakale Şehidi ve Mektubun Başına Gelenler", *Gazi Akademik Bakış*, C. 5, Sy. 19, ss. 213-243.
- BALCI, Sezai ve Kaya, Mevlüt (2015), *Nişan Antreasyan Fındık Ziraati ve Ticareti*, İstanbul, Serüven Yayıncılık.
- BALTAOĞLU, Ali Galip (2009), "Bir Vali Hakkında Atatürk'e Yazılmış Şikâyet Mektubu (Dilekçesi) ve Düşündürdükleri", *Turkish Studies*, C.3, Sy. 4, ss. 297-310.
- BOZKURT, İbrahim ve Bozkurt, Birgül (2009), "Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin'de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 8, Sy. 18-19, ss.117-135.
- ÇALIK, Ramazan ve Baltaoğlu, Ali Galip (2001). "Alman Kaynaklarında Türk Harf İnkılabı ve Yankıları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sy. 27-27, ss. 263-283.
- GÖKALP, Ziya (1974), "Malta Mektupları", *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*, Sy. 274, ss. 222-225.
- HİSAR, Abdülhak Şinasi, "Cevdet Kudret'e", *Türk Dili Mektup Özel Sayısı*, Sy. 274, ss. 248-252.
- KAYA, Mevlüt (2017), "Giresun tarihinde Bir Ayrıntı: Köseoğlu Osman'ın Hatıraları (1906-1935)", *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, Sy. 3, ss. 58-81.
- KOÇ, Murat (2002), "Mektuplarda Edebiyat Dünyamız I, Abdülhak Hamid Tarhan'ın Mektupları", *İlmi Araştırmalar*, Sy. 13, ss. 85-110.
- TATAR, Taner (2000), "Gelenek ve Gelecek", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sy. 26, ss. 199-215.
- TUNCEL, Bedrettin (1974), "Mektup Türüne Giriş", *Türk Dili*, Sy. 274, ss.9-16.
- UÇMAN, Abdullah (1996). "Bir Hocadan Talebesine Mektuplar", *İlmi Araştırmalar*, Sy. 3, ss. 197-202.
- UYANIK, Ercan ve Çam, İrfan Davut (2014), "Arap Elifbasi'ndan Latin Alfabesine Geçiş sürecinde Garpci Söylemler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 14, Sy. 29, ss.189-221.
- YILDIRIM, Nurgül (2017), "II. Sargon'un Aşşur-Şarru-Uşur'a Mektubu (Nd 2759) Kapsamında M.Ö. 8. Yüzyılda Anadolu'nun Siyasi Görünümü Üzerine Bir İnceleme", *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, Vol. 8, ss. 243-252.
- YÜKSEL, Ayhan (2017), *Kuşuoğulları: Eski Bir Osmanlı Ayan Ailesi*, İstanbul, Serander Yayıncılık.

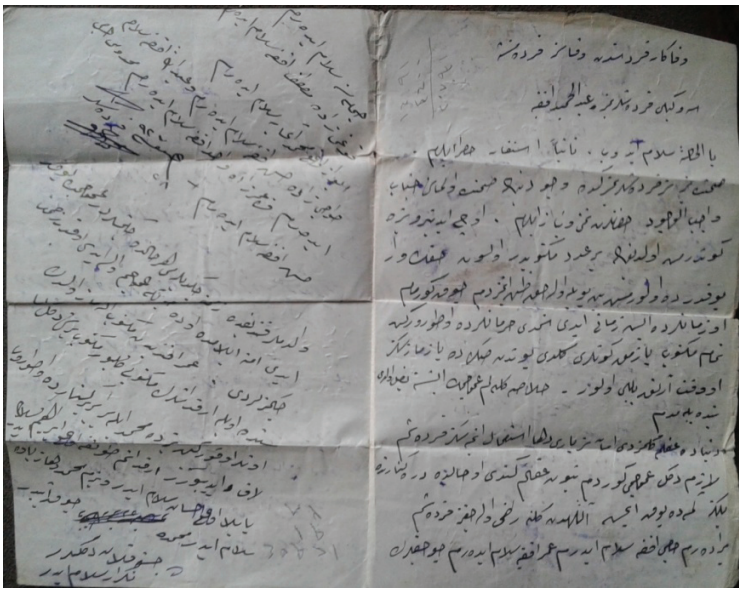
KAYNAK KİŞİLER

- YAZGAN, Mustafa, 1958 Görele doğumlu, Emekli, Lise mezunu, (Kişisel görüşme: 01.09.2016).
- YAZGAN, Şekip, 1932 Görele doğumlu, Emekli, İlkokul mezunu (Kişisel görüşme: 10.09.2016).

EKLER

Ek 1: 1924 Yılına ait mektup.

Ek 2: 1927 Yılına ait mektup.

Ek 3: 1945 Tarihli mektubun ilk sayfası.

Bîstühtem
Hüseyin
Mevlüt Kaya

Ek 4: 1945 Tarihli mektubun ikinci sayfası.

Mevlüt Kaya
Hüseyin

Ek 5: 1949 Tarihli mektubun ilk sayfası.

Bîstühtem
Hüseyin
Mevlüt Kaya

Handwritten text in Ottoman Turkish script, dated 1949. The text is written on aged, slightly stained paper. It appears to be a letter or a formal document. The handwriting is clear but somewhat cursive. There are some corrections or additions visible in the lower part of the page.

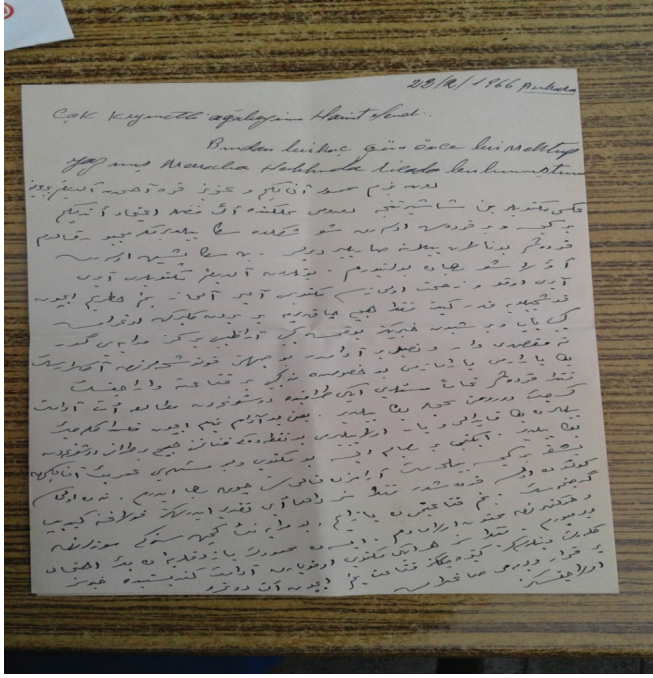
Ek 6: 1949 Tarihli mektubun ikinci sayfası.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, dated 1960. The text is written on a piece of paper that has been folded and is placed on a wooden surface. The handwriting is consistent with the previous document. The paper shows signs of age and wear.

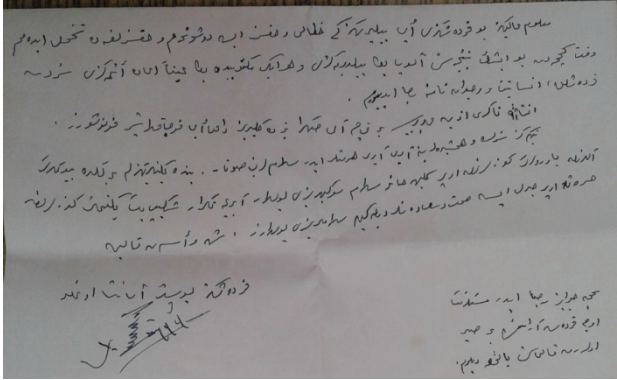
Ek 7: 1960 Tarihli mektubun ilk sayfası.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, dated 1960. This is the second page of the letter. The text continues from the first page, discussing various matters. The handwriting remains consistent. There is a signature at the bottom of the page.

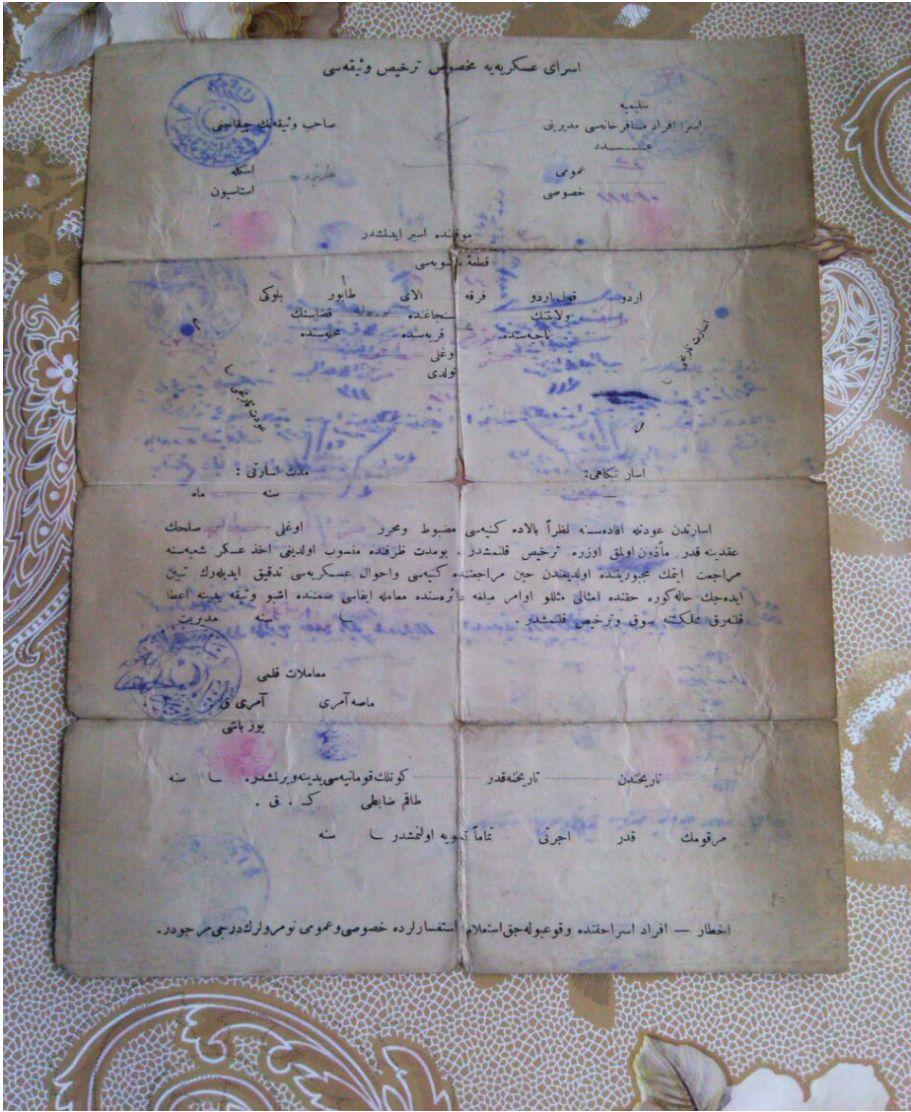
Ek 8: 1960 Tarihli mektubun ikinci sayfası.

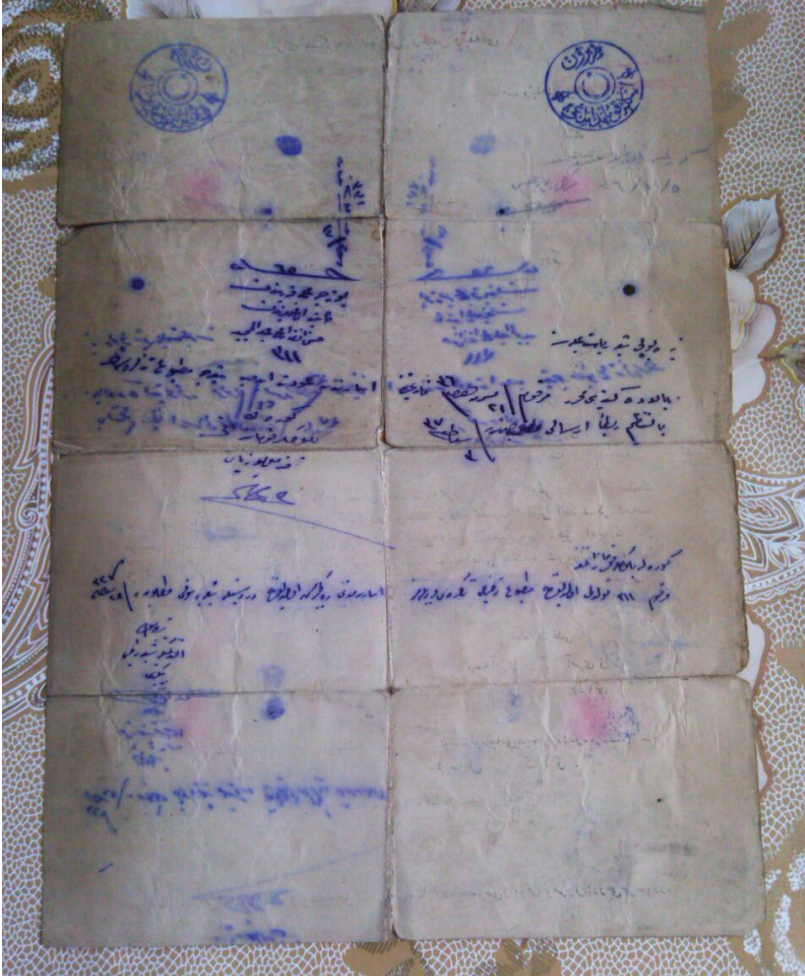
Ek 9: 1966 Tarihli mektubun ilk sayfası.

Ek 10: 1966 Tarihli mektubun ikinci sayfası.

Ek 11: Abdülhamid Efendi'nin esaret sonrası terhis belgesi (1921).

Ek 12: Abdülhamid Efendi'nin esaret sonrası terhis belgesinin arka yüzü (1921).

Ek 13: Abdülhamid Efendi'nin T.C. Hüviyet Cüzdanı

